

Kişiler ve Kişisel Aynılık

Felsefi Bir Giriř

Amy Kind

Çeviren:
Selami Atakan Altınörs

Amy Kind: Lisans öğrenimini Amherst College'da gören Kind, felsefe doktorasını Princeton University'de tamamlamıştır. Burada, 20. yüzyılın en önemli filozoflarından biri olan Saul Kripke gibi isimlerle çalışma fırsatı bulmuştur. Amy Kind günümüz zihin felsefesinin en üretken ve saygın isimlerinden biridir. Halen California'daki Claremont McKenna College'da Felsefe Profesörü olarak görev yapmakta ve aynı zamanda okulun Gould Beşeri Bilimler Merkezi'nin direktörlüğünü yürütmektedir. 2020 yılında yayımlanmış *Philosophy of Mind: The Basics* adlı bir eseri daha vardır.

Selami Atakan Altınörs: Galatasaray Üniversitesi'nde felsefe profesörü olarak görev yapmaktadır. Dil felsefesi, zihin felsefesi ve Yeniçağ felsefesi alanlarında yayımlanmış çok sayıda makalesi ve tebliği olan Altınörs'ün yayımlanmış telif kitapları yanında felsefe alanında dilimize kazandırdığı otuzdan fazla çevirisi mevcuttur.

İçindekiler

<i>Çevirmenin Notu</i>	7
<i>Teşekkür</i>	9
1. Kişilerin Doğası	11
2. Kişisel Aynılığa Psikolojik Yaklaşım	42
3. Kopyalanma Sorunu	70
4. Kişisel Aynılığa Fiziksel Yaklaşım	96
5. Yeniden Teşhis Etmeden Karakterizasyona	129
6. Anlatısal Aynılık	156
<i>Kaynakça</i>	187
<i>Dizin</i>	193

Çevirmenin Notu

Çevirisini sunduğumuz kitapta geçen anahtar bir terimi nasıl ve niye öyle çevirdiğimize ilişkin şu küçük notu değerli okur ile paylaşmak isterim: İngilizce *identity* terimi çeviri ve telif eser kültürümüzde yaygın biçimde “özdeşlik” diye karşılandı ve karşılanıyor. Bu karşılık bir yandan Aristotelesçi bir “öz” anlayışını telkin ederken diğer yandan da İngilizce terimin Latince kökenindeki, “aynı” anlamına gelen *idem*’i ısıtıyor. Ayrıca *identity* İngilizcede çift anlamlı bir kelime ve “kimlik” anlamına da geliyor. Dolayısıyla, çeviride bağlama göre “aynılık”, “kimlik” ve “aynılık/kimlik” şeklinde üçlü bir yol izledim. Yerleşik “özdeşlik” karşılığını tercih edenler ise elbette terimi o şekilde de okuyabilir. Orijinal metinde *identify* fiili ile *identification* ve *reidentification* terimi de sık geçiyor. *Identify* fiilini ve *identification* terimini bağlama göre, “kimliklendirme”, “kimliğini tespit etme”, “aynılığını teşhis etme”, “... ile bir tutma”, “aynı addetme” diye karşıladım. *Reidentification* içinse “yeniden teşhis etme”yi uygun gördüm. Buna yakın son bir terim de *recognizing*. Bunu ise “yeniden tanıma” şeklinde çevirdim. Son olarak şunu belirtmek isterim: Bu gibi teknik ve kritik terimlerin orijinalini çevirimde köşeli parantez içinde belirttim. Keyifli okumalar...

Teşekkür

Kişisel aynılıkla ilgili meselelerle ilk kez ciddi şekilde Jyl Gentzler tarafından verilen bir lisans dersinde tanıştım. Lisansüstü öğrencisiyken, kişiler ve kişisel aynılık hakkındaki düşüncelerim Robert Adams, Joseph Almog, Keith Donnellan, Kit Fine ve Seana Shiffrin gibi profesörlerle yaptığım çeşitli derslerle ve faydalı sohbetlerle daha da şekillendi. Hepsine müteşekkirim.

Claremont McKenna College'daki (CMC) Berger Enstitüsü, bu proje üzerindeki ilk çalışmalarımın bir kısmını kolaylaştıran bir yaz araştırma bursu sağladı. Desteklerine şükran borçluyum.

CMC'de ders vermenin en keyifli yanlarından biri, mükemmel öğrencilerimizle yakından çalışma fırsatı bulmak oldu. Kişiler ve kişisel aynılık hakkındaki düşüncelerim yıllar içinde çeşitli sınıflardaki öğrenciler aracılığıyla, belki de en çok “Metafizik”, “Kişilerin Metafiziği” ve “Bilim-kurgu Aracılığıyla Felsefe” başlıklarıyla verdiğim derslerde şekillendi. Özellikle iki CMC öğrencisine teşekkür borçluyum. İlk olarak, bu kitap lisans araştırma asistanım Sara Stern'ün yardımı olmadan mümkün olmazdı. Projenin erken bir aşamasında benim için kapsamlı bir literatür taraması yapmakla kalmadı, aynı zamanda sonuçları içgörülü ve güzelce derlenmiş birkaç raporda sentezledi. Özellikle 6. Bölüm onun çalışmasından büyük ölçüde etkilendi. Daha yakın zamanda bu kitap, lisans araştırma asistanım Jared Goldberg'in sağladığı dikkatli yorumlardan ve onun bibliyografik özeninden faydalandı.

Bu kitap, süreç boyunca aldığım bütün geri bildirimlerle önemli ölçüde gelişti. Taslak metnin tamamı hakkında faydalı

yorumlar sunduğu için meslektaşım Eric Yang'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca ilk önerimi inceleyip tavsiyelerde bulunan üç anonim hakeme ve taslak metni inceleyen iki anonim hakeme de teşekkürler. Bu proje boyunca Polity yayın ekibinin, özellikle de Emma Hutchinson ve Pascal Porcheron'un desteği için kendilerine minnettarım.

Bu kitabı hayatımdaki en önemli üç kişiye, kocam Frank Menetrez'e ve iki oğlum Stephen ile Joseph'e ithaf ediyorum.

Kişilerin Doğası

Dünyanın en ünlü gorilleri listesinde, muhtemelen ilk sırayı King Kong alır. Hemen arkasından ikinci sırada, şöhretini Hollywood'a değil -birkaç filmde yer almış olsa da- Amerikan İşaret Dili'ndeki maharetine borçlu olan bir doğu ova gorili olan Koko'yı bulabiliriz. Koko, gelişim psikoloğu Francine Patterson tarafından yönetilen ve gorillerin zekâsı ile dilsel yetenekleri hakkında bilgi toplamayı amaçlayan Goril Dil Projesi'ne dâhil edilmesinin bir parçası olarak bir yaşından beri işaret dilini öğrenmektedir. Şu an kırklı yaşlarında olan Koko'nun, bildirildiğine göre 1.000'den fazla işaretten oluşan aktif bir kelime dağarcığı vardır ve ona söylenen yaklaşık 2.000 İngilizce kelimeyi anlamaktadır. Bakıcılarına göre Koko öz-farkındalık, mizah duygusu, empati ve geniş bir teessür yelpazesi sergilemektedir. (insanlar için 100 puanın normal kabul edildiği testlerde) IQ testlerinde 70 ile 95 arasında puan almıştır. Kayda değer bir dilsel yaratıcılık sergileyen Koko yeni işaretler yaratmış, mevcut işaretleri anlamlarını genişletmek için değiştirmiş ve işaretleri orijinal yollarla birleştirmiştir. Bizim buradaki amaçlarımız açısından özellikle ilgi çekici olan bir örneği zikretmek gerekirse, işaret dilini kullanarak kendisinden “iyi bir goril kişi” olarak bahsetmiştir.

İlk bakışta, Koko'nun kendini tanımlama biçimi kendi içinde çelişkili gibi görünebilir. Gündelik dilde “kişi” terimini çoğunlukla “beşerî varlık” -*Homo sapiens* türünün bir

üyesi- anlamında kullanırız ve iyi olsun ya da olmasın, goril bir beşerî varlık gibi bir şeyin olması muhtemelen mümkün değildir. Fakat “kişi” kelimesinin, felsefi tartışmalarda sıkça başvurulmuş ve de insan olmayan bir ferdi kişi olarak adlandırmanın hiçbir çelişki barındırmadığı başka bir anlamı daha vardır. Bu bölümdeki ve bütün kitap genelindeki ilgimiz, bu ikinci anlamdaki kişiliktir. Kişiliğin felsefi anlamında, “kişi” ve “beşerî varlık” terimleri eş anlamlı kabul edilmemelidir; hem insan olmayan kişilerin hem de kişi olmayan insanların bulunması en azından kavramsal olarak mümkündür. Bu durum henüz, Koko’nun kendisine kişi demekle haklı olduğu anlamına gelmez; mevcut insan dışı varlıklardan herhangi birinin kişi olarak kabul edilip edilmeyeceği (ve eğer edilecekse hangilerinin edileceği) sorusu, daha sonra bölüm 1.3’te ele alacağımız bir meseledir. Ama şu an için kaydedilmesi gereken önemli nokta, bu meselenin sadece bir tanım sorunu olarak çözülemeyeceğidir. Bir beşerî varlığın ne olduğunu biyolojik terimlerle belirleyebilirsek de, bir kişinin ne olduğuna dair benzer bir biyolojik belirleme yapamayız. Kişilerin doğası, genetik testler veya diğer laboratuvar analizleriyle açığa çıkarılabilecek bir şey değildir.

Bütün kitap boyunca kişiler ve kişisel aynılık üzerine yürüteceğimiz soruşturma metafiziksel bir soruşturma olacaktır. Metafizik, felsefenin dünyanın doğası ve yapısı ile ilgilenen dalıdır. Metafizik çalışmayı, felsefenin bir başka dalı olan epistemoloji ile karşılaştırarak anlamak muhtemelen en kolaydır. Epistemolojide filozoflar bilginin ve gerekçelendirmenin doğasıyla ilgilenirler. Örneğin şöyle sorabiliriz: Tanrı’nın var olduğu inancını ne gerekçelendirir? Veya: Tanrı’nın varlığına dair bilgi sahibi olabilir miyiz? Buna karşılık metafizikte filozoflar dünya hakkındaki bilgimizle değil, dünyanın kendisiyle ilgilenirler. Bu yüzden şöyle sorabiliriz: Tanrı var mıdır? Veya: Tanrı’nın doğası nedir?

Kişisel Aynılığa Fiziksel Yaklaşım

Bu kitaba, kişiliğin [*personhood*] muhtemelen psikolojik kapasiteler cinsinden tanımlanması gerektiğini öne süren bir tartışmayla başlamıştık. Zaman içindeki kişisel aynılığa ilişkin psikolojik teori, bu anlayışla gayet güzel örtüşmektedir. Eğer kişiler psikolojileri üzerinden tanımlanıyorlarsa, zaman içindeki aynılıklarının da bir tür psikolojik süreklilikten ibaret olması doğal görünür. Ama gördüğümüz üzere, psikolojik teoriyle birlikte çeşitli sorunlar da baş göstermektedir. Bu sorunlar teoriyi tamamen çürütmez; zira önümüzde birkaç çözüm seçeneği mevcuttur. Fakat bu noktada, zaman içinde kişisel aynılığa dair başka makul açıklamaların olup olamayacağını düşünmeye değer. Bu bölümde, hepsi kişisel aynılığa fiziksel bir yaklaşımın versiyonları olan ve psikolojik teoriye rakip niteliğindeki birkaç görüşü ele alacağız.

Fiziksel yaklaşımın merkezinde, zaman içindeki aynılığımızın psikolojik olgulara değil, fiziksel olgulara dayandığı iddiası yer alır. Peki ama hangi fiziksel olgulara? Bu konuda birkaç farklı iddia savunulmuştur. Fiziksel yaklaşımın bir versiyonu olan bedensel teori, zaman içindeki aynılığımızın aynı bedene sahip olmaktan ibaret olduğunu ileri sürer. Bedensel teoriyle yakından ilişkili olan ikinci bir versiyon ise hayvancılık [*animalism*] görüşüdür; bu görüşe göre zaman içindeki aynılığımız, zaman içinde aynı biyolojik organizma olmamızdan ibarettir. Fiziksel yaklaşımın üçüncü bir versiyonu olan beyin teorisi ise zaman

içindeki aynılığımızın aynı beyne sahip olmaktan ibaret olduğunu savunur. Bu bölümde, fiziksel yaklaşımın bu üç rakip versiyonunun avantajlarını ve dezavantajlarını değerlendireceğiz. Ama bunları daha ayrıntılı olarak incelemeye geçmeden önce, kişisel aynılığa yönelik bu genel yaklaşımı desteklemek için kullarılan bazı daha geniş kapsamlı mülâhazalarla başlayacağız.

4.1. Sezgileri Sarsmak

Fiziksel yaklaşımı haklı çıkarma çabasının, savunmacı bir manevrayla başladığı düşünülebilir. Gördüğümüz üzere, psikolojik teori taraftarları çeşitli bulmaca vakalara [*puzzle cases*] fazlasıyla güvenme eğilimindedir. Psikolojik teori taraftarları bu vakaları değerlendirirken sezgisel yargılarımızın fiziksel yaklaşımın aleyhine ve psikolojik teorinin lehine olduğuna dair ikna edici bir argüman öne sürerler. Bu nedenle, fiziksel yaklaşım taraftarları genellikle kendi görüşleri için pozitif bir temel oluşturmadan önce bir ön hazırlık olarak bu sezgileri sarsma ihtiyacı hissederler. Bunu yapmaya yönelik özellikle önemli bir girişim, 20. yüzyıl İngiliz filozofu Bernard Williams'tan gelmiştir. Williams, 1970 tarihli etkili makalesi “The Self and the Future”da, psikolojik teorsiyenler tarafından kullanılan bulmaca vakaların standart sunumlarının, yargılarımızı adletsiz bir şekilde renklendirme eğiliminde olduğunu savunur. Bunu göstermek için bizden iki farklı düşünce deneyini karşılaştırmamızı ister. Aşağıda, düşünce deneylerinin bazı ayrıntılarını ben süslemiş olsam da, genel argüman hattı doğrudan Williams'tan gelmektedir.

İşe bir televizyon reality şovu hayal ederek başlayalım: *Swap Survivor* (Takas Survivor). Bu yarışmada iki yarışmacı, 1 milyon dolarlık ödül şansı için “takas” adı verilen bir prosedüre girmeyi gönüllü olarak kabul eder. Tabii ki ilgi çekici bir televizyon programı sadece büyük ödüller değil, aynı zamanda